

ZDOLNOŚĆ JEDNOSTKI GOSPODARCZEJ DO KONTYNUOWANIA DZIAŁALNOŚCI W ŚWIELE NORM RACHUNKOWOŚCI

Edward Nowak

Akademia Ekonomiczna im. O. Langego we Wrocławiu

1. Wprowadzenie

Działalnością jednostek gospodarczych jest zainteresowanych wiele grup. Należy zaliczyć do nich przede wszystkim inwestorów, kredytobiorców oraz kontrahentów. Grupy te interesują się nie tylko rezultatami działalności danej jednostki osiągniętymi w przeszłości, ale głównie jej sytuacją w przyszłości. Chodzi tu przede wszystkim o zdolność jednostki do kontynuowania działalności w najbliższej przyszłości.

Podstawowym źródłem informacji na temat działalności jednostek gospodarczych są sprawozdania finansowe. Sprawozdania te powinny być sporządzane przy spełnieniu określonych zasad, nazywanych nadrzędnymi zasadami rachunkowości. Nadrzędne zasady rachunkowości są określonymi regułami, wytycznymi i założeniami przyjętymi przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych oraz sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych.

Naczelną zasadą rachunkowości jest zasada wiernego obrazu. Zgodnie z tą zasadą rachunkowość powinna zapewnić rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej, sytuacji finansowej oraz osiągniętych wyników finansowych. Jednostki są zobowiązane do prezentowania w sprawozdaniu finansowym wszelkich informacji, które odzwierciedlają prawdziwy i rzetelny obraz działalności.¹

Ważną zasadą rachunkowości, podporządkowaną zasadzie wiernego obrazu, jest zasada kontynuowania działalności. Szczególne znaczenie tej zasady wynika z tego, że zabezpiecza ona potrzeby informacyjne tych wszystkich odbiorców, którzy interesują się przyszłą sytuacją jednostki. Uwarunkowaniom zdolności jednostki do prowadzenia działalności gospodarczej jest poświęcony niniejszy artykuł.

2. Zasada kontynuowania działalności w świetle norm rachunkowości

Zasada kontynuowania działalności jest określona zarówno w krajowych, jak i międzynarodowych regulacjach rachunkowości. Chodzi tu mianowicie o polską ustawę o rachunkowości oraz Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Regulacje te nakładają na kie-

rownictwo jednostki gospodarczej wymóg dokonywania oceny zdolności do kontynuowania działalności.

W ustawie o rachunkowości (art. 5 ust. 2) zasada kontynuowania działalności jest określona następująco. Przy stosowaniu przyjętych zasad (polityki) rachunkowości przyjmuje się założenie, że jednostka będzie kontynuowała w danej się przewidzieć przyszłości działalności w niezmnieszonej istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości, chyba że jest to niezgodne ze stanem faktycznym lub prawnym. Oceniając zdolności jednostki do kontynuowania działalności, kierownik jednostki uwzględnia wszystkie informacje dostępne na dzień sporządzania sprawozdania finansowego, dotyczące dającej się przewidzieć przyszłości, obejmującej okres nie krótszy niż jeden rok od dnia bilansowego.

Obowiązek dokonywania oceny zdolności jednostki do kontynuowania działalności nałożony ustawą o rachunkowości jest zbieżny z postanowieniem Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR). W MSR nr 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” (paragraf 23) postanowiono, że przy sporządzaniu sprawozdania finansowego kierownik jednostki powinien dokonać oceny zdolności jednostki do kontynuowania działalności. Sprawozdanie finansowe powinno być sporządzone przy założeniu kontynuowania działalności z wyjątkiem sytuacji, gdy kierownik zamierza zlikwidować jednostkę, albo zamierza zaniechać prowadzenia działalności gospodarczej, albo gdy kierownik nie ma żadnej alternatywy dla likwidacji lub zaniechania działalności.

Jeśli w trakcie dokonywania oceny kierownik świadomy jest występowania istotnej niepewności dotyczącej zdarzeń lub okoliczności, które nasuwają poważne wątpliwości co do zdolności jednostki do kontynuowania działalności, powinien on ujawnić istnienie takiej niepewności. Jeżeli sprawozdanie finansowe nie zostało sporządzone przy założeniu kontynuacji działalności, fakt ten należy ujawnić, podając jednocześnie zasadę, na której opierano się sporządzając sprawozdania finansowe, oraz powód, dla którego kontynuowanie działalności przez jednostkę nie uznano za zasadne.

W paragrafie 24 MSR 1 postanowiono natomiast, że: oceniając czy założenia kontynuacji działalności jest właściwe, kierownik jednostki bierze pod uwagę wszelkie dostępne informacje dotyczące dającej się przewidzieć przyszłości, która odpowiada najmniej dwunastu miesiącom od dnia bilansowego, choć nie musi się do nich ograniczyć. Zakres analizy sytuacji zależy od konkretnych okoliczności. Jeżeli jednostka była dotychczas rentowna i posiadała łatwy dostęp do środków finansowych, to ocena, czy przyjęcie założenia kontynuacji działalności jest zasadne, nie wymaga przeprowadzenia szczegółowej analizy. W innych wypadkach aby uzyskać pewność, że założenia kontynuacji działalności jest zasadne, kierownik może być zmuszony do rozważenia wielu czynników określających bieżącą i oczekiwaną rentowność, harmonogram spłaty zobowiązań i potencjalne źródła alternatywnego finansowania.

¹ Porównaj: E. Nowak, Analiza sprawozdań finansowych, PWE, Warszawa 2005, s. 15-16.

3. Przesłanki zaniechania kontynuowania działalności gospodarczej

Zasada kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę nie ma zastosowania wówczas, gdy jednostka zamierza w dającej się przewidzieć przyszłości (tzn. w ciągu roku od dnia bilansowego) zaprzestać bądź istotnie ograniczyć działalność. Zaniechanie przez jednostkę kontynuowania działalności gospodarczej może być spowodowane różnego rodzaju zdarzeniami i stanami faktycznymi. Ze względu na charakter można wyróżnić dwie grupy stanów i zdarzeń, powodujących przerwanie prowadzenia działalności:²

1. określony stan prawny,
2. określoną sytuację gospodarczą jednostki.

Stanami prawnymi, które doprowadzają do zaprzestania przez jednostkę kontynuowania działalności są:

- likwidacja jednostki gospodarczej,
- postawienie jednostki w stan upadłości,
- zmiana formy prawnej jednostki,
- wygaśnięcie umowy spółki,
- wygaśnięcie koncesji stanowiącej podstawę działalności jednostki,
- wygaśnięcie licencji.

Z kolei zdarzeniami gospodarczymi przyczyniającymi się do przerwania kontynuowania działalności są np.:

- utrata przez jednostkę płynności finansowej,
- wygaśnięcie popytu na produkty danej jednostki,
- sprzedaż części danej jednostki,
- wniesienie części danej jednostki jako aportu do innej jednostki,
- niemożność dalszej współpracy ze sobą wspólników,
- wyczerpanie złóż, których eksploatacją jednostka zajmowała się.

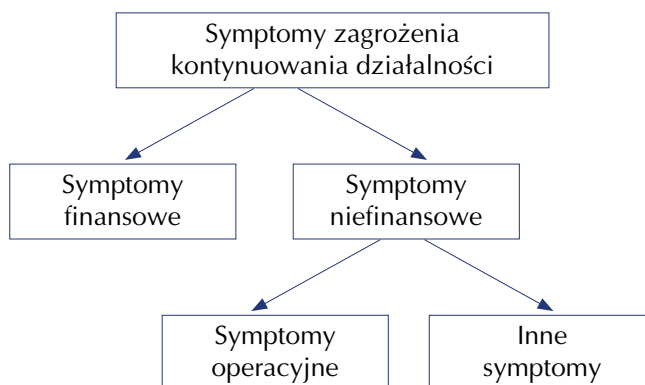
Wymienione zdarzenia i stany faktyczne są podstawą do stwierdzenia niespełnienia zasady kontynuowania przez jednostkę działalności gospodarczej. Nie zawsze jednakże istnieją tak jednoznaczne przesłanki dla uznania, że działalność jednostki nie będzie kontynuowana. W wielu przypadkach istnieją jedynie pewne objawy pogarszającej się sytuacji jednostki i zagrożenia dla kontynuowania działalności. Problem ten jest przedmiotem rozważań następnego punktu niniejszego artykułu.

4. Objawy zagrożenia dla kontynuowania działalności gospodarczej

Na zagrożenie dla kontynuowania przez jednostkę działalności gospodarczej mogą wskazywać różnego rodzaju zjawiska. Przy czym zjawiska wskazujące na niekorzystną sytuację gospodarczą jednostki mogą być mniej lub bardziej odzwierciedlone w sprawozdaniu finansowym. Ponadto objawy zagrożenia dla kontynuowania działalności mogą się pojawiać szybciej lub

później w stosunku do wystąpienia trudnej sytuacji jednostki, stwarzającej faktyczne zagrożenie dla dalszego jej funkcjonowania.

Właściwe ustalenie zagrożeń dla kontynuowania przez jednostkę działalności gospodarczej wymaga odpowiedniej klasyfikacji ich objawów. Klasyfikacja symptomów zagrożenia działalności gospodarczej jednostki jest przedstawiona na rysunku 1.

Rys. 1. Klasyfikacja symptomów zagrożenia kontynuowania działalności przez jednostkę

Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej oraz Wytyczne Krajowej Izby Biegłych Rewidentów wyróżniają trzy grupy objawów zagrożenia kontynuowania przez jednostkę działalności gospodarczej:

- objawy typu finansowego,
- objawy typu operacyjnego,
- objawy o innym charakterze.

Bardziej jednoznaczny i użyteczny jest podział objawów zagrożenia dla kontynuowania działalności na dwie grupy:

- symptomy o charakterze finansowym,
- symptomy o charakterze niefinansowym.

Najważniejszymi objawami zagrożenia dla kontynuowania działalności o charakterze finansowym są:³

- niekorzystne kształtowanie się wskaźników finansowych,
- niezdolność jednostki do terminowej spłaty kredytów,
- zaległość w wypłatach lub niedokonywanie wpłat dywidend,
- odstąpienie przez dostawców od sprzedaży kredytowej na rzecz transakcji gotówkowych,
- brak środków na inwestycje oraz na odtwarzanie zużytych środków trwałych,
- stosowanie kredytu kupieckiego jako podstawowej formy finansowania działalności,
- występowanie dużych strat w działalności operacyjnej.

Niefinansowymi objawami zagrożeń kontynuowania przez jednostkę działalności gospodarczej są przykładowo:

² Porównaj: D. Krzywdą, Rachunkowość finansowa, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1999, s. 25; Z. Fedak, Zasady wyceny aktywów i pasywów bilansu oraz ustalania wyniku finansowego, w: Zamknięcie roku 2002, Rachunkowość 2002, s. 29.

³ Porównaj: A. Hołda, J. Pocięcha, Rewizja finansowa, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004, s. 166-167.

- trudności kadrowe, jak np. utrata kluczowego personelu,
- utrata podstawowych rynków zbytu, licencji czy głównego dostawcy,
- ryzykowne zmiany technologiczne,
- procesy sądowe przeciwko jednostce mogące istotnie wpływać na jej sytuację w razie niekorzystnego wyniku,
- brak ubezpieczenia od skutków ryzyka lub zdarzeń losowych,
- niekorzystne zmiany legislacyjne lub zmiany polityki rządowej w dziedzinach istotnych dla jednostki (np. cła, kontyngenty, podatki).

Również w Normie 1 wykonywanie zawodu biegłego rewidenta są wskazane znamiona zagrożenia dla kontynuowania działalności przez jednostkę gospodarczą. Do objawów tych zaliczono w szczególności:

- znaczne trudności finansowe (brak płynności, wypowiedzenie umów kredytowych),
- znaczne straty za lata poprzednie i rok bieżący,
- odejście kluczowego personelu kierowniczego,
- utrata podstawowego rynku, licencji, głównego dostawcy,
- toczące się przeciwko jednostce postępowanie sądowe lub administracyjne, które w przypadku niekorzystnego rozstrzygnięcia spowoduje powstanie zobowiązań, jakich jednostka nie zdoła zaspokoić.

Przedstawione specyfikacje nie wyczerpują oczywiście wszystkich możliwych objawów zagrożenia dla kontynuowania działalności przez jednostkę. Należy zatem traktować je jako przykładowe listy najważniejszych objawów pogarszającej się sytuacji gospodarczej jednostki. Przy tym znaczenie poszczególnych symptomów dla oceny zdolności jednostki do kontynuowania działalności zależy od konkretnej sytuacji. Ważne są także skala oraz intensywność wystąpienia określonych symptomów.

Bezpośrednie odzwierciedlenie w sprawozdaniach finansowych mają głównie te zagrożenia dla dalszej działalności, które są rezultatem wcześniejszych, niekorzystnych dla jednostki zdarzeń. Przynajmniej częściowe odzwierciedlenie w sprawozdaniach będą miały te zagrożenia, które wystąpiły we wcześniejszych latach. Natomiast te zdarzenia, które miały miejsce w niedawnej przeszłości zazwyczaj nie mają bezpośredniego wpływu na kształtowanie się zjawisk finansowych prezentowanych w sprawozdaniach finansowych. W tej sytuacji jest bardzo trudno ustalić zagrożenie dla kontynuowania przez jednostkę działalności gospodarczej.

5. Skutki sprawozdawcze założenia o kontynuowaniu działalności

Założenie o kontynuowaniu przez jednostkę działalności wywołuje określone skutki w postaci odpowiednich rozwiązań stosowanych przy sporządzaniu sprawozdań finansowych. Chodzi tu przede wszystkim o dwie czynności:

1. wycenę aktywów i pasywów przy sporządzaniu bilansu,
2. informacje wykazywane w sprawozdaniu, dotyczące założenia o kontynuowaniu działalności.

Stan jednostki gospodarczej w zakresie jej zdolności do kontynuowania działalności ma przede wszystkim wpływ na sposób wyceny aktywów i pasywów. Jeśli uzasadnione jest przyjęcie założenia, że jednostka w najbliższym czasie nadal będzie kontynuować działalność, to wycena aktywów i pasywów najczęściej jest przeprowadzana na podstawie rzeczywiście zapłaconych cen nabycia lub rzeczywiście poniesionych kosztów wytworzenia. Są to ceny lub koszty historyczne, jakie zostały zapłacone (poniesione) w momencie zakupu składników lub w momencie zakończenia produkcji. Przy czym przy wycenie bilansowej aktywów trwałych (środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych) uwzględnia się normalne ich zużycie. Z kolei wycena należności i zobowiązań jest dokonywana w kwotach wymaganej zapłaty.

W sytuacji, gdy nie można przyjąć założenia, że jednostka nadal będzie kontynuować swoją działalność wycena aktywów jednostki jest dokonywana po cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania, nie wyższych od cen ich nabycia albo kosztów wytworzenia, pomniejszonych o dotychczasowe odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Ponadto w takiej sytuacji jednostka jest również zobowiązana do utworzenia rezerwy na przewidywane dodatkowe koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności. Różnica powstała w wyniku tak dokonanej wyceny oraz utworzenia wspomnianej rezerwy jest odnoszona na kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny.

Wystąpienie uzasadnionych zagrożeń dla kontynuowania przez jednostkę działalności w najbliższej przyszłości nakłada na kierownika jednostki obowiązek przedstawienia informacji na ten temat w sprawozdaniu jednostki. Informacje o zagrożeniach dla kontynuowania działalności powinny być zamieszczone już we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego. Ustawa nakazuje wskazanie w tym wprowadzeniu, czy sprawozdanie finansowe zostało sporządzone przy założeniu kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę w dającej się przewidzieć przyszłości oraz czy nie istnieją okoliczności wskazujące na zagrożenie kontynuowania przez nią działalności.

Bardziej szczegółowe informacje na temat zagrożeń dla kontynuowania przez jednostkę działalności gospodarczej powinny być wykazywane w dodatkowych informacjach i objaśnieniach, które są integralną częścią rocznego sprawozdania finansowego. Zgodnie z postanowieniami ustawy o rachunkowości, w przypadku wystąpienia niepewności co do możliwości kontynuowania działalności należy przedstawić opis tych niepewności oraz stwierdzenie, że taka niepewność występuje, a ponadto wskazanie, czy sprawozdanie finansowe zawiera korekty z tym związane. Informacja w tym zakresie po-

winna zawierać również opis podejmowanych bądź planowanych przez jednostkę działań mających na celu eliminację niepewności.

Dodatkowe obowiązki sprawozdawcze związane z zagrożeniem dla kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę dotyczą spółek kapitałowych, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, spółdzielni oraz przedsiębiorstw państwowych. Otóż jednostki te mają obowiązek sporządzać, wraz z rocznym sprawozdaniem finansowym, sprawozdanie z działalności jednostki, nazywane potocznie sprawozdaniem zarządu. Obowiązek sporządzania tego sprawozdania przez wymienione jednostki jest właśnie wyrazem realizacji zasady kontynuowania działalności.

W sprawozdaniu z działalności jednostki należy przedstawić istotne informacje o stanie majątkowym i sytuacji finansowej jednostki, w tym ocenę uzyskiwanych efektów oraz wskazanie czynników ryzyka i opis zagrożeń. Sprawozdanie to powinno w szczególności zawierać informacje dotyczące:

- zdarzeń mających istotny wpływ na działalność jednostki, jakie nastąpiły w roku obrotowym oraz po jego zakończeniu do dnia zatwierdzenia sprawozdania finansowego,
- przewidywanego rozwoju spółki,
- ważniejszych osiągnięć w dziedzinie badań i rozwoju,
- aktualnej i przewidywanej sytuacji finansowej.

Informacje prezentowane w sprawozdaniu z działalności jednostki mają duże znaczenie dla oceny zdolności jednostki do kontynuowania przez nią działalności w dającej się przewidzieć przyszłości. Szczególnie przydatne w tym zakresie są informacje na temat przyszłych zamierzeń, przewidywanej sytuacji finansowej, perspektyw rozwoju oraz czynników ryzyka i potencjalnych zagrożeń działalności jednostki.

Weryfikacja zasady kontynuowania działalności oraz ocena zagrożeń dla kontynuowania przez jednostkę działalności gospodarczej jest ważnym zadaniem dla

biegłego rewidenta. Ustawa o rachunkowości (art. 65 ust. 3 pkt 2) zobowiązuje biegłego rewidenta do wskazania w jego opinii stwierdzonych podczas badania poważnych zagrożeń dla kontynuowania działalności przez jednostkę. Również norma nr 1 wykonywania zawodu biegłego rewidenta nakłada obowiązek wyrażenia sądu o zdolności jednostki do kontynuowania działalności i istniejących w tym zakresie poważnych zagrożeniach.

Także w Międzynarodowym Standardzie Rewizji Finansowej nr 570 wymaga się od biegłego rewidenta dokonywania weryfikacji ustaleń kierownika jednostki co do zasadności założenia kontynuowania działalności gospodarczej.

Obowiązek wykazywania w sprawozdaniu finansowym informacji na temat zdolności jednostki do kontynuowania działalności oraz ich weryfikacji przez biegłego rewidenta są ważnymi instrumentami ochrony interesu publicznego. Zwiększa to znacznie bezpieczeństwo tych wszystkich jednostek, które na podstawie informacji prezentowanych w sprawozdaniach oceniają działalność danej jednostki oraz podejmują decyzje gospodarcze.

6. Zakończenie

Zdolność jednostki do kontynuowania działalności gospodarczej ma istotne znaczenie dla różnych grup interesujących się działalnością danej jednostki. Właściciele, inwestorzy, kredytodawcy, kontrahenci oraz inne grupy oczekują wiarygodnych i rzetelnych informacji umożliwiających ocenę tej zdolności. Chodzi bowiem o zwiększenie gwarancji dla bezpiecznego lokowania kapitału oraz ograniczenie niepewności co do osiągnięcia oczekiwanych korzyści ekonomicznych wynikających z ich stosunków z daną jednostką. Dlatego wyniki oceny zdolności jednostki do kontynuowania działalności gospodarczej w dużym stopniu determinują podejmowane przez wspomniane grupy decyzje. Mają one też bardzo duże znaczenie dla podejmowania decyzji zmierzających do przeciwdziałaniu bezrobociu.